

Українське сакральне мистецтво**УДК 246.3: 069.51(477.86)+(477.87)****Віталій Козінчук***Івано-Франківський богословський
університет імені св. Івана Золотоустого,**Музей мистецтв Прикарпаття***Михайло Біланич***Закарпатський обласний краєзнавчий музей
імені Тиводара Легоцького***ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОБРАЖЕННЯ ПРИРОДИ НА ІКОНАХ І ОБРАЗАХ З
КОЛЕКЦІЇ ЗАКАРПАТСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО
МУЗЕЮ ІМ. ТИВОДАРА ЛЕГОЦЬКОГО ТА МУЗЕЮ МИСТЕЦТВ
ПРИКАРПАТТЯ**

Розглянуто зображення об'єктів живої та неживої природи на іконах, художніх творах сакрального мистецтва та хоругвах із колекції Закарпатського краєзнавчого музею. Визначено роль символічних зображень природи в іконописі. Вказано можливості формування екологічної свідомості, використовуючи твори християнського образотворчого мистецтва та іконографії із зображеннями природних елементів.

Ключові слова: *ікони, зображення, природа, християнське мистецтво, екологічне виховання, екологічна свідомість.*

Здавна ікони та інші зображення прикрашали стіни храмів, каплиць, монастирів. Більшість християн протягом століть ставили ікони в своїх будинках і щоденні молитви проводили перед ними. Християнське образотворче мистецтво часто в середні віки заміняло собою книги, оскільки багато хто не вмів читати і тому відомості зі Святого Письма чи вчення Церкви міг отримати хіба з катехизи, проповіді або ж із ікон і фресок.

Ікона – це яскраве втілення всіх атрибутів святості – у християнській традиції є зображенням, де домінує сутність духовна [3].

Сприйняття зображень на іконах передбачало доволі складну внутрішню роботу людини над собою. Навіть Святе Письмо можна розглядати як ікону, написану словами, а ікону – як священну історію, зображену фарбами і лініями, як колірні письмена.

Богослов'я ікони – дуже глибокий розділ теології. Над дослідженням цієї проблематики крім богословів працюють багато науковців в сфері культурології та мистецтвознавства. Овсійчук В., Степовик Д. досліджували українську іконографію й іконологію, Дем'янчук Л. і Дем'янчук А. – технічну сторону сучасної іконографії (нові українські трактування стилів ренесанс і бароко), Мельник В. – історію галицьких іконописних осередків, Гелетович М. – історію і особливості стилістики львівського церковного малярства, Свенціцький І. – історію та особливості художньої культури в Україні та поза її межами, російські мистецтвознавці такі як Ізотова Н., Язикова І., Бичков

В., Успенський Л., Горбунова-Ломакс І. – богослов'я та духовність стародавніх візантійських образів та ін.

Але цікаво, що іконологічна тематика зачіпає не тільки теологічну сферу, але й етику екології в еколого-просвітницькій діяльності. Саме на цьому аспекті є важливим зазначити в часи розвитку глобальної екологічної кризи. Іконопис художніми засобами нагадує про необхідність складання кадастру духовних ідей і етичних норм – «екологічного імперативу», оскільки екологічні проблеми в основі своїй зв'язані проблемою моральною.

Постановка завдання і актуальність. Світогляд сучасного суспільства спрямований у великій мірі на відчужене і споживацьке ставлення не тільки до духовних і матеріальних цінностей, але й до природи, як до «безголосої речі», яка служить сировиною й засобом для досягнення утилітарної людської мети. Християнські ж ікони нагадують нам, що людина є частиною всієї природи – всього Божого створіння! Саме тому ікона в постмодерну епоху потребує нового сакрального осмислення і представлення, адже завдання ікон є створити своєрідний міст між Богом і людиною, щоб наблизити її знову до Царства Небесного.

Актуальним є дослідження ікон та інших зображень, які використовуються в обрядовій сфері християнства на наявність зображення елементів живої і неживої природи. Особливо актуально це тому, що здебільшого досліджують богословські аспекти ікон, або їх художні стилі, або історичні аспекти і т.д., але порівняно невелика кількість наукових робіт присвячена дослідженню зображення живої і неживої природи. Також актуалізує ці дослідження сучасна потреба формування екологічної свідомості всього людства. Так чи інакше образотворче мистецтво того чи іншого історичного періоду показує нам сприйняття людиною природного навколишнього середовища в той час. В певній мірі це стосується і ікон та інших творів християнського мистецтва. В наш час екологічної кризи, коли ведеться пошук на всіх рівнях і галузях науки, щоб якось цю кризу подолати, дослідження тематики зображення природних елементів в іконографічному мистецтві може дати цікаві і важливі результати для розвитку *християнської екологічної свідомості*. Наприклад **Török Gyöngyi** в статті «*MS Mester Virágbrázolásai es a kozepkori Műhelygyakorlat*» описує зображення рослин на одному з образів сакрального мистецтва [18].

Ще актуалізує наше дослідження такий факт, що, наприклад, у Католицькій церкві в наші часи відновлюється діалог між мистецтвом і вірою завдяки тематиці Створення [1].

Враховуючи все це ікони та сакральне художнє образотворче мистецтво взагалі можуть бути мотиваційним елементом для формування християнської екологічної свідомості.

Коротка історія розвитку зображення природи в християнському образотворчому мистецтві

У ранньому християнстві існувала практика використання для означення Христа в таких алегоричних символах, як виноградна лоза, агнець

чи риба. Алегоричними символами Церкви були корабель та якір [11]. Перші ікони, що дійшли до нас, відносяться до IV–VI ст. Якраз в цей час іде перехід від символічного зображення до прямого. До цього часу християнське мистецтво мало вже чималий досвід, про який ми знаємо із ансамблів мозаїк. Велика частина раних ікон, що збереглися, знаходиться в монастирі Св. Катерини на горі Синай. Саме туди рука іконоборців не досягнула. На Синаї збереглися старі канонічні візантійські ікони з елементами людської краси, яку ненависники ікон всілякими способами старалися зліквідувати. Найвідомішими прикладами таких ікон є *«Апостол Петро»*, *«Христос Пантократор»* і *«Божя Мати на троні зі св. Федором і Георгієм»*, *«Христос і св. Міна»*.

На відомих іконах IV ст. зображення природи майже немає, бо згідно візантійського іконописного канону, який сформувався після Константинопольського собору (691–692 рр.) та Сьомого вселенського собору (787 р.), для ікон передбачалося золотисте тло. Візантійці вважали, що золотий колір – це символ раю, символ самого Бога. Саме тому святих зображали на жовтуватому як символ приналежності до Царства небесного. Все земне вважалося тільки відблиском Господньої слави, а тому не завжди було актуальним зображати божих угодників на фоні буйної природи.

Однак добре було б зробити аналіз інших (менш відомих) ікон IV ст., на яких, можливо, є елементи навколишнього середовища (крім архітектури). В період іконоборства, як відомо, нещадно знищили велику кількість ікон та мозаїк. То була епоха «темних віків» для Східної частини Римської імперії. Вірні християни бажали радше відвідувати константинопольські заборони на кшталт кінних перегонів чим благоговіти на Божественній Літургії. Окрім того юдейські та мусульманські ідеї щодо зображення божества розбивали східно-християнське вчення про іконічність.

За свідченням св. Стефана Нового, який постраждав за вшанування ікон, мовиться, що зображення рослин і тварин залишали незруйнованими. Тобто ромеї (так себе називали візантійці) підтримували світський живопис, а також оздоблювали храми малюнками живої природи і, на жаль, різними світськими сценами, наприклад, сценами кінних перегонів, поєдинків ба навіть сценами з непристойними зображеннями...

Після періоду іконоборства, як стверджує український мистецтвознавець Дмитро Степовик, настав «Македонський період» (IX – першої половини XI ст.). Як відомо, за час іконоборства традиції церковного мистецтва були багато в чому загублені, все в ньому потрібно було створювати наначе заново. Такий процес відбувається протягом й Македонського періоду, коли в цьому мистецтві затверджуються головні смислові і художні принципи на основі церковних канонів, покладені в основу всіх видів і типів релігійного мистецтва: архітектура, мозаїки, фрески і т.д. Тут слід також зауважити що дещо з різних позицій слід підходити до дослідження східного і західного християнського образотворчого мистецтва, адже католицький Захід боронячи святі образи йде значно дальше, бо

звільняється від деяких вигаданих несумлінними митцями і халтурниками «канонів», які не були підтверджені рішеннями авторитетних помісних і вселенських церковних соборів. Католицьке сакральне мистецтво не цуралося своєчасних культурологічних і естетичних принципів, які роз працювали такі велетні західного мистецтва як Джотто, Леонардо да Вінчі чи Караваджо. Такі художні стилі як Ренесанс, Бароко, Рокайль і Класицизм завжди знаходили своє належне місце і пошанування у католицьких храмах. Однак православний Схід, після «великої схизми» 1054 р., тобто вселенського церковного розколу, пішов своїм характерним шляхом оберігаючи іконописання під мурами так званих канонів, які базувалися на святій традиції Церкви, рішеннях авторитетних соборів та ідеях монастирського письма.

У XIII–XV ст. на канонічних іконах, якщо дія відбувалася не в будівлях, прослідковується зображення елементів навколишнього середовища, чого нема на найвідоміших іконах попередніх періодів, на яких фон, здебільшого, представлений повністю золотом, хіба що іноді проглядається деяка горбиста місцевість. А в середньовічній Західній Європі сакральне образотворче мистецтво в більшій мірі допускало зображення природи на образах. Хоча до епохи Ренесансу це зображення було досить аскетичним...

Крім того поряд із живописом сильно була розвинута скульптура. Для *романського* мистецтва характерне звернення до всього незвичного, фантастичного. Це зображення істот, у яких поєднуються фігури *звірів, птахів, людини*. У них простежуються пережитки народних уявлень епохи варварства [4].

В образотворчому *готичному мистецтві* особливе значення належить скульптурі, що розвивалась у тісному зв'язку з архітектурою. Головні риси, що характеризують готичну скульптуру, такі: по-перше, перехід від абстрактного начала у художній концепції до явищ реального світу, домінування релігійної тематики, образи якої змінюються, наділяються рисами глибокої людяності, посилення ролі світських сюжетів і поява портрету. Другою особливістю є те, що рельєф залишається у готичному мистецтві, але головним видом скульптури стає кругла пластика, перші пам'ятки якої з'явилися у середині XII ст.

Вибір сюжетів і розміщення зображень регламентували правила, встановлені церквою. Сукупність зображень, розподіл їх по фасадах соборів відбивали систему релігійного світорозуміння епохи. Загалом образотворче оздоблення готичних соборів (статуї, рельєфи, вітражі та вітарний живопис) відіграло роль образної енциклопедії середньовічних богословських знань.

В образотворчому оздобленні готичних храмів чітко можна розглянути на зображенні елементів живої природи відмінність чистого природного світу від спотвореного гріхом: зображення звірів та рослин уособлювали світ природи, створений у перші дні творіння, а алегорії гріхів та гріховних пристрастей зображалися у вигляді химер, язичницьких потвор.

В наступні століття зображення природи на християнських образах та іконах розвивалось таким чином, що в канонічну східну іконографію проникає західний образотворчий елемент. Це, пов'язане з втратою ісихастської напруги та зростанням контактів з Заходом, що призводило до заміни містичного змісту іконопису на знижену, спрощену зрозумілість видимої картини світу. Наприклад під впливом західноєвропейського пейзажу в іконописі з другої половини XVI ст. з'являються дещо натуралістичні хмари, які з XVII ст. стають абсолютно натуралістичними. Їх стали застосовувати в якості кордону між видимим і невидимим світами.

Пейзаж вводиться все частіше і частіше у вигляді фону, на якому зображений святий або група святих переважно на барокових іконах XVII–XVIII ст. Там він, у відриві від усієї композиції, і еволюціонує, приходячи часом в повне стилістичне протиріччя безпосередньо з фігурами святих. Навіть з'являється новий «пейзажний» тип ікони. Досить тут привести до відома таку пам'ятку, як «Бачення паламаря Тарасія» з Хутинського монастиря (кінець XVI – початок XVII ст.) [10]. Далі розвиток християнського образотворчого мистецтва зачіпав послідовно майже кожен історичний пануючий художній стиль аж до сучасного постмодерністичного в певній мірі демоністичного зображення природи іконописі.

Зображення живої природи в українському сакральному мистецтві на прикладі прикарпатської ікони «Спас у славі»

Український народ віддавна шанує церковні зображення. Київська Русь зуміла прийняти від Візантії та передати у майбутні покоління це безцінне вміння, яке завжди було під Божим проводом – святу ікону Господа і Спаса нашого Ісуса Христа, ікону Пресвятої Богородиці та ікони інших святих божих угодників. Без сумніву, греко-візантійське християнство стало колицкою ікономалярства, а сам візантійський стиль – класикою в сакральному мистецтві. Про любов древніх українців до східно-візантійської літургії та обряду свідчать українські стародруки: «Повість врем'яних літ» та «Патерик Києво-Печерський».

На території Київської Русі, а пізніше України канонічний візантійський стиль не зовсім прижився. Для староруської (проукраїнської!) ікони властивими були: суворість, ієратичність композицій, деформація постатей, ликів святих, без будь яких натяків на навколишній світ. За посередництвом принципу зворотної перспективи, пейзажні елементи в канонічній іконі заборонялися.

Майстри української ікони від початків бажали бачити «свою», «рідну» ікону: життєрадісну, повну веселкових барв, яскравого колориту з традиційною символікою і прекрасним пейзажем. Таким чином в кінці XVII ст. разом із бароковою появляється ікона фольклорна.

Фольклорна ікона має незвичні для поствізантійського стилю іконографічні умовності. Така ікона зорієнтована на місцевий типаж облич людей з довільною системою кольорів, де кольори тла, облачення мають, замість символічного, декоративне значення. Народна ікона багата на

прадавні українські символи. Народні майстри не знали візантійських канонів, а тому старалися зобразити все те що є найкращим серед живої природи Тим самим демонструючи красу рідного краю. Народні богомази вкладали в сакральний живопис свої характерні елементи і їх пояснювали. Наприклад: дуб – символ довголіття та мужності, барвінок – означає вічність, а калина – це радість, кохання, щаслива сім'я та ін.

Наш народ завжди захоплювався символікою й алегорією. Це покликала до життя так звану апокрифічну ікону – цебто ту, що за фундамент має не євангельські розповіді, не канони Священного Передання, а фольклорну християнську традицію, яка не суперечить ні слову Божому, ні соборним рішенням Вселенської Церкви. Наявність фольклорних ікон у збірках державних музеїв України та деяких приватних осіб свідчить про розвинену іконографію, про широке коло зацікавлень наших майстрів історією Церкви й іконотворчістю ранніх і, на жаль, анонімних митців християнського Сходу.

Апокрифічні, алегоричні й фольклорні (неканонічні) ікони дозволяється розмішувати у храмах за межами іконостасу та святилища (на стінах, у притворах храмів), а також в резиденціях священників, архієреїв, в будинках побожних християн. Мова йде про ікони так званого євхаристійного типу: «Ісус Христос Виноградар», «Пелікан з пташенятами», «Ісус Христос у винному точилі», та ін.

До фольклорних ікон слід віднести ікону «Спас у славі» войнилівсько-болохівського іконописного осередку (друга половина XVII ст. (Калуський р-н)¹. Сьогодні цей сакральний твір знаходиться в Івано-Франківському музеї мистецтв Прикарпаття (колишній костел Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії), засновником якого був польський магнат і великий меценат Андрій Потоцький (1672 р.).

Галицька ікона «Спас у славі» – це відгук на одне з найдавніших схематичних зображень Христа-Вседержителя, канонічну ікону «Спас на престолі». Однак тут немає Івана Хрестителя й Пресвятої Богородиці.

Син чоловічий постає перед молільником як воскреслий Суддя Всесвіту. Він вже вознісся на Небеса. Іконографія цього образу тісно пов'язана з народною темою зелених свят. Тобто час, коли Христос Сам обіцяв вознестися на Небеса і зіслати на своїх дітей-християн Утішителя (Духа Святого).

Облачення Господа в цій композиції не відповідає архієрейському (канонічному) облаченню Христа-Пантократора. Тут одяг покритий звичайними польовими квітами. Галичани дуже люблять квіткову тематику. Колись люди казали, що цвіт – це дар від Бога. Квіти супроводжують людину від народження і до її смерті. В певній мірі вони стали «супутниками» життя. Квіти є всюди: на клумбах, у кімнатах, на газонах... Знаходимо їх і на вишиваних рушниках, скатертинах. В Східній

¹ Див. Додаток А.

Україні квітами розмальовують сільські печі, стіни помешкань. А ще квітковий орнамент властивий для національного українського строю. Для прикладу, квіти є на плахті й корсетці – символ доброти, сімейного щастя та щирої душі українського роду-народу. Про дохристиянські вірування галичан «говорять» також квіти на рукавах сорочок. Здавна вважалося, що різного роду цвіт є оберегом від хворіб та «злих очей».

Це не дивно, що ікона на території Західної України «увібрала» в себе природні мотиви миловидного прикарпатського краю. Християнство тут пережило досить тяжке випробування – це був перехід від поклоніння деревам, вітрам, сонцю до поклоніння Триєдиному Богові. Відбувся процес інкультурації. Любов до рідної природи живе й сьогодні не тільки в українській іконі, але й у народних піснях, казках та думках.

Загалом іконографічна композиція «Спас у славі» є канонічною, але з багатьма фольклорними особливостями на тлі краси західноукраїнської природи. Одежу Христа-Спасителя прикрашають ромашки – це символ любові, ніжності й вірності. Ромашці довіряють, як колись довіряли Сонцю (тобто Богові). Тут є дуже важливий сонячний елемент – золота серцевина ромашки. Україна завжди славилася своїми видатними флористичними школами, які існують у кожному регіоні України. Найпопулярнішими є петриківська й галицька школи народного розпису.

Кожна нація подає на іконах свої орнаменти, свої квітчасті одежі Спасителя й Богородиці. Тому в кожному регіоні України, чи то Київщина, чи то Чернігівщина, чи то Прикарпаття, на іконі малюються все нові й нові одежі. Це часто вишиті, гаптовані чи навіть ткані облачення. Богомази Західної України намагалися «одягти» Спасителя в найкращий декоративний одяг, а обличчя Його мало бути молодим, життєрадісним, енергійним.

Христос в руках тримає розгорнуту книгу – закликає всіх нужденних прийти до Нього; це Бог нас кличе до каяття! Правиця Його благословляє кожного!

«Спас у славі» – улюблений образ в Галичині. Яскрава декоративність твору має національне підґрунтя з елементами відповідної флори. Ікона написана в народному дусі. Квітчастий орнамент – це душа українського роду. Вона буде жити, не загине, допоки буде жива Христова віра, батьківська пісня солов'їна й мова калинова!

Елементи живої і неживої природи зображені на іконах з колекції ЗКМ¹

Особливе місце в іконах відводиться зображенню природи. Недоцільно порівнювати «пейзаж» у мирському живописі і зображення природи на іконі. Ми не застосовуємо термін «пейзаж» по відношенню до ікони з декількох причин. По-перше, слово «пейзаж» давнім іконописцям було невідомим (воно ввійшло з французької в XVIII ст.). По-друге, в іконописі немає пейзажу тому, що зображення природи в ній – це перш за все сукупність логосів-

¹ Див. Додаток Б.

символів – сукупність, ієрархічної побудови світу, яка розгорнута до людини (див. далі – «зворотна перспектива»). За релігійним вченням Максима Сповідника «в потойбічній сфері буття містяться логоси-початки цього світу, а в плотському світі логоси-символи духовного буття» (Безансон, 1999).

На деяких іконах крім зображення святих зображується тільки нежива природа: Місяць, Сонце, Зорі, Небо, Хмари та ін., наприклад Ж-378 (Ікона «Образ священомученика Євсевія», на якій зображені хмари, небо, земля).

Такими символами могли зображувати увесь космос. Християнські митці намагалися зображати космос як простір, в якому існує людина, а також позаземні простори. Процес переходу до християнства є безпрецедентним прикладом різкої основоположної переміни в історії європейської культури і цивілізації. У Новому Заповіті космологія є вторинною. Тобто на відміну від інших релігій, християнство не визнає уявлення про всесвіт як істотний елемент віри. Космос стає предметом теології лише у нерозривному зв'язку з Богом–Творцем, Суддею і Спасителем. У Новому Заповіті космос не виступає як втілення порядку і ладу. Він означає швидше землю, населену людьми (*oikumene*).

На інших іконах крім елементів неживої природи також рослини і тварини, що узагальнюють собою живу природу.

Часто зустрічаються ікони, на яких зображений лише один елемент неживої природи: чи-то хмари, вогонь, гори чи якийсь інший. При цьому хмари можуть бути зображені живописом або символічно. Символічно вони можуть представляти Небо, як духовний вимір, світ Божий. Отже зробимо комплексний огляд елементів живої і неживої природи, зображених на іконах з колекції ЗКМ.

Можливості використання християнського образотворчого мистецтва у процесі формування християнської екологічної свідомості

Художнє образотворче мистецтво та іконографія взагалі можуть бути мотиваційним елементом для формування християнської екологічної свідомості на основі духовності. Наприклад таку тематику досліджує В. І. Рашковська [12]. Вона висвітлює педагогічний потенціал давньоруського іконопису в екологічній освіті особистості.

Існує навіть маловідома галузь богослов'я – ктисіологія – так званий *екологічний* аспект ікон, оскільки на них зображується переображений і освячений світ, який є творінням слави Божої, якою він сповнений. Так, на іконі "Різдва Христового" біля новонародженого Богонемовляти знаходяться тварини, освітлена печера, переображені гори та зірка, яка також бере участь в цьому великому таїнстві, якби освячуючи його духовним світлом [12].

Найчастіше ікони знаходяться в храмах (соборах, церквах, каплицях). Сучасним дітям і молоді, на нашу думку, необхідно взагалі пояснювати основи культури, яка в країнах Європи формувалась під впливом християнства. Для того щоб зберегти культуру, необхідно, щоб її носії розуміли звідки вона походить та як розвивалась, а також її елементи. Тому культурна просвіта має важливе значення для суспільства. Культурну

просвіту можна здійснювати спрямовано, організовуючи відвідання храмів і музеїв з шкільною молоддю, або під час якихось позашкільних культурологічних гуртків. У Вищих навчальних закладах існує курс культурології, під час якого студенти можуть отримати базові знання про культуру іконопису і християнського образотворчого мистецтва.

Або ж така просвіта може відбуватись під час паломництва чи катехизації дітей і молоді в церкві. Під час цього також є можливість формування екологічної свідомості, представляючи природу, зображену на іконах і образах як Боже створіння, яке людство має завдання оберігати і піклуватись про нього. Також слід врахувати, що ікони часто експонуються в музеях і у тексти тематичних екскурсій, які складаються по цих експозиціях чи виставках добре було б включити еколого-виховну складову.

Є ще один важливий момент, який може зацікавити людей в екологічному аспекті. Це «екологічність» матеріалів, з яких виготовлені в першу чергу ікони. Здавна канонічно в іконографії використовувались фарби природного походження найбільш автентичними вважаються такі ікони, що написані на дерев'яних дошках. Це означає що ікони само собою є екологічно безпечними витворами.

Навіть самі кольори фарб, використані під час написання ікон, несуть в собі певну екологічність, зокрема «екологічними» кольорами найчастіше є зелений і блакитний. Блакитний колір символізує земну благодать. Так само і зелений колір. Ці символики формувались ще в часи святого Діонісія (наприкінці 1 століття), коли розвивалась християнська символіка, або в 6-7 століттях, коли в іконописі була канонічно утверджена символіка кольорів [3], біологічну роль хлорофілу ще не знали. Але люди здавна помічали, що будь-який плід, необхідний для життя, формується із зеленого стебла і усвідомлюючи, що зелені ниви, ліси і пасовиська дарував Бог для людини, утверджували у сакральному мистецтві всяку зелень як прообраз дарованої благодаті. Ось чому блакитні частини одягу Ісуса Христа, Діви Марії, апостолів, пророків, усіх святих часто змальовувалися також як зелені – для колористичної варіантності і декоративної виразності. Коричневий – колір голої землі, матеріального, тимчасового і тлінного. Червоний – один з найпомітніших квітів в іконі. Це колір тепла, любові, життя, життєдайної енергії, саме тому червоний колір став символом Воскресіння – перемоги життя над смертю. Інші кольори менше стосуються природи, а більше самої людини. Синій колір несе в собі символіку небесної тверді, як вона сприймається із землі; коли треба було зобразити небо найчастіше використовувався насичений синій колір – так звана умбра [14].

Висновки

На кононічних іконах зберігається, з християнської точки зору, найвища техніка зображення природних елементів, яка намагається піднести людину і природу до найвищого, одухотвореного стану, тому і не може зображуватись натуральна природа, а ізографи намагаються подати її ідеальною, мудро оформлюючи в символічних зображеннях. Крім

канонічних ікон, в музейній колекції ЗОКМ та Музею мистецтв Прикарпаття є інші твори християнського образотворчого мистецтва багаті на зображення елементів природи.

Більшість з ікон, які зберігаються в колекціях Музею мистецтв Прикарпаття та Закарпатського обласного краєзнавчого музею, мають зображення елементів природи, а деякі з них навіть дуже багаті на ці зображення. Аналіз музейних колекцій стосовно зображення на іконах елементів природи є лише прикладом того, що ікони і твори християнського мистецтва потребують глибшого і глобальнішого дослідження стосовно цієї тематики. Народні ікони України – це яскравий приклад подання цінності всього живого яке створив Господь. Про це вдало читаємо у книзі Буття 1. Народні ікони з колекцій Музею мистецтв Прикарпаття та Закарпатського обласного краєзнавчого музею свідчать про самобутній зразок народного мистецтва, який дає змогу дослідити спосіб життя, морально-етичні та екологічні засади української землі. Таке сакральне мистецтво віддзеркалює прагнення українців єднання з Богом через природу сотворену Ним. Воно стверджує реальність Бога і Його святих, а тому ґрунтується на канонах і традиціях, що передаються Вселенською Церквою з покоління в покоління від предків через призму віків.

Отже, не забуваймо ніколи нашої нелегкої історії, нашої великої української культури та наших глибоких національних традицій, які закарбовані у народних образах-іконах з веселковими барвами та подитячому наївними, лагідними, ликами-обличчями святих нагадуючи милий сільський типаж русина-праукраїнця на тлі мальовничої природи. Мистецькі здобутки сакрального мистецтва, зокрема іконопису, пропонуються як художнє одкровення духовного досвіду в екологічній освіті і, зокрема, в музейній екологічній просвіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ватикан прагне відновити діалог між мистецтвом і вірою завдяки темі Створення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoburougcc.org.ua/ekolohichni-novyny/994-vatikan-pragne-vidnoviti-dialog-mizh-mistetstvom-i-viroju>.
2. Волосюк М. Символіка кольорів ікони // Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку (матеріали наукової конференції 23-25.05.2013). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://int-konf.org/konf052013/305-volosyuk-m-simvolka-kolorv-koni.html>.
3. Гриценко Валентина. Людина і культура: Навч. Посібник для учнів ст.. класів. серед. загальноосвітніх закладів. – К.: Либідь, 2000. – 368 с.
4. Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Кондратюк А. Ю. та ін. Культурологія. навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів / Т.Б. Гриценко [та ін.]; Національний аграрний університет. – К. : Вид-во НАУ, 2008. – 247 с.
5. Жуковская Д. Символика света и цвета в русской иконописи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historicus.ru/800/>
6. Інвентарна книга Закарпатського краєзнавчого музею: група «Художня». №1
7. Інвентарна книга Закарпатського краєзнавчого музею: група «Художня». №2
8. Інвентарна книга Ужгородського музею атеїзму група «Живопис» №1 (10 серпня 1979) – 101 с.

9. Інвентарна книга Ужгородського музею атеїзму група «Живопис» №2 (1.04.1983) – 101 с.
10. Кутковой В. Природа и архитектура в православной иконописи и западноевропейской живописи (XV-XVII вв.) // Духовный собеседник. – 2002. – №2 (30). – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://icon.cerkov.ru/2013/09/13/priroda-v-pravoslavnoj-ikonopisi-i-zapadnoevropejskij-pejzazh>;
11. Пресіч О. Вивчення символізму в українському іконописі: методологічні зауваги [Текст] / Ольга Пресіч // Всесвіт. – 2012. – № 7/8. – С. 205-215.
12. Рашковська В.І. Давньоруський іконопис в екологічній освіті особистості // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць. – 2006. - Вип. 5 1. – С. 220-227
13. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – Жовква: ВВП «Місіонер» - 2005. – 350 с.
14. Стасюк І. М. Колір в іконі / Іван Михайлович Стасюк // Історико-культурна спадщина в демократичному суспільстві: сприяння діалогу, примиренню та відповідальності : тези II-ої Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 квітня 2015 р., Львів / Національний університет «Львівська політехніка», Інститут гуманітарних і соціальних наук, Кафедра історії України та етнокомунікації. – Львів, 2015. – С. 103–108.
15. Ужгородський музей атеїзму. Інвентарна книга: група «Живопис». №1. – 10 серпня, 1979 року. Ж-1-286 – 101 с.
16. Ужгородський музей атеїзму. Інвентарна книга: група «Живопис». №2. – 1 квітня, 1983 року. Ж-287-425 – 101 с.
17. Roman Loschinger. Tiere und Pflanzen: entdecken in der Klosterkirche Roggenburg Ein Familienburg. – «Impressum» - Zentrum für Familie, Umwelt und Kultur. – S. 31.
18. Török Gyöngyi. MS Mester Virágábrázolásai es a kozepkori Múhelygyakorlat. // Magnificat anima mea Dominum: M. S. Mester Vizitáció-Kepe és egykory selmecebányai fooltara. The visitation by master m s and his former high altar at selmecebanya. - Magyar Nemzeti Galeria 1997. Marcius 14 – május 25. – Budapest, 1997. Old.101-111

ДОДАТКИ**Додаток А**

Автор невідомий. Войнилівсько-Болохівський іконописний осередок XVII ст. Ікона «Спас у славі». Друга половина XVII ст. Дерево, різьба, левкас, темпера, олія, сріблення. 121,5 X 94,5 X 9; інв. № ММІІ – ІК – 311

Додаток Б.**І. Елементи неживої природи: небозвід, хмари, сонце, місяць, зорі****1. Зображення Хмар.** В музейній фондівій колекції до таких

належать ікони, що знаходяться під інвентарними номерами:

Ж-242 – Ікона «св. Іоана» Розміри: 26,5x22,0 см. Дерево, олія.

Ж-250 – Ікона св. єпископа Лева Катанського в металічному обрамленні (окладі). З елементів природи зображені хмари. Розміри: 13,5x10,4 см. Дерево, олія, метал.

Ж-69 – Ікона «Вознесіння» із зображенням Ісуса Христа, Бога-Отця і Богородиці з апостолами. (поч. ХХ ст. Розміри: 30x40 см, дерево, олія, метал).

Ж-71 – Ікона «Вознесіння Ісуса Христа». (поч. ХХ ст. Розміри: 30x40 см, дерево, олія, метал).

Ж-360 – Ікона «Покров пресвятої Богородиці». (Розміри: 31x35,7 см, дерево, олія).

Також хмари зображені на іконах – експонатах групи «художня», що знаходяться під інвентарними номерами: Х-607 (Ікона Богоматері чотирисюжетна, 35x31 см), Х-643 (ікона з зображенням Пресвятої Богородиці, 26,5x30,5 см середина ХІХ ст.), Х-555 (Ікона Трьох Святих, 30x20 см, ХХ ст.), Х-595 (Ікона «Архангел Михаїл зі святими», 31x27 см ХІХ), Х-551- Ікона «Іоаким и Анна» (ХVІІ ст. 40x40 см. Олія, дерево); Х-435 – ікона «Причастя» (ХVІІІ ст. 30x27)

2. Небесні світила і хмари зображені на наступних іконах:

Ж-256 – Ікона «Св. Ангел-Хранитель». Небозвід з хмарами, Сонцем і Місяцем та зірками. (Розміри: 35x31 см. Матеріали: дерево, масло).

Ж-216 – Ікона «Образ Пресвятої Богородиці всім скорботним Радість».

В центрі зображено Богородицю з Немовлям-Ісусом. Навколо них – Мандорла*. (Розміри: 26,6x31см. Матеріали: олія, дерево). Богородиця стоїть на хмарині. Навколо них з Христом також хмари, в правому верхньому куті зображене Сонце, а в лівому – Місяць і зорі. По бокам стоять і сидять люди, яких охороняють ангели. Земля, на якій стоять і лежать люди, покрита трав'янистими рослинами.

Х-611 – Ікона «Великомученик Пантелеймон» (ХХ ст., 30x23 см.); Х-604 – Ікона «Різдво Богородиці» (30x25,5 см, ХVІІ ст.)

Х-600 – Ікона «Воскресіння Христово» (25x19 см, ХІХ ст.)

Х-1295 — Ікона «Образ Неопалимої Купини – Пресвятої Богородиці». (44,2x36 см. Дерево, левкос) Зображено небозвід, зірки, хмари (рослинний орнамент)

3. Зображення вогню.

Ж-226 – Ікона «Образ святих трьох отроків». (Розміри: 35x31 см., Матеріали: олія, дерево)

Ж-219 – Ікона чотирьох святих «Миколая-чудотворця, Сергія Радонежського, великомученика Микити і Архангела Михаїла». (Розміри: 30x35,5 см. Матеріали: олія, дерево).

4. Зображення гір і горбів.

Ж-354 – Ікона «Святий Архангел Михаїл-Громовержець». (Розміри: 21,5x26,5 см. Матеріали: дерево, олія)

Ж-361 – Ікона Розп'яття Господа Нашого Ісуса Христа. Подія відбувається за містом Єрусалимом на горі Голгофі. Гора зображена у вигляді горба, покритого зеленою травою із печерою, яка символізує Шеол. У верхньому лівому кутку місяць оточений хмарами, а в правому – Сонце. (Розміри: 23,0x27,0 см, матеріали: дерево, олія)

5. Ріки, озера та інші водойми

Ж-127. – Ікона із зображенням «Преподобного Зосима і Преподобного Серафима». Зображено двоє святих, які стоять на двох протилежних берегах ріки. (Розмір 7x8,9 см., матеріали: дерево, масло).

II. Елементи живої природи: рослини і тварини**6. Зображення рослин**

Ж-91 – Ікона Святого Георгія Побідоносця також містить елементи живої природи: зелені рослини, вода і власне кінь, на якому сидить святий, перемагаючи списом міфічну тварину – дракона, символ злого духа, небо. (Розміри: 11x13 см, матеріали: дерево, олія.)

Ж-275 – Ікона «Взыскание погибших душ Пресвятой Богородицы». На задньому плані зображені дерева. (Розміри: 27x33,5 см, матеріали: дерево, олія)

Ж-49 – Ікона «Богородиця всіх перебуваючи в скорботі». З елементів живої природи зображені рослини. (Розміри: 14x17,5 см, матеріали: метал, дерево)

Ж-79 – Ікона «Образ життя і страждань Великомучениці Катерини перед царем Максимільяном». (Розмір: 26x32,5 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-32 – Ікона «Богоматері всіх скорбящих». (Розміри: 17,5x21,5 см, матеріали: олія, дерево).

Ж-398 – Копія ікони Рубльова «Свята Трійця». Зображена біблійна історія про Авраама і трьох ангелів, які до нього завітали, коли він сидів під дубом Мамре. (Розміри: 17,5x12 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-359. – Металічна ікона «Старозавітня Трійця». Зображений біблійний Дуб Мамре. (Розміри: 17x21 см, матеріали: жовтий метал, литво, емаль).

Деякі ікони музейної колекції «зодягнуті» в металічні шати або оклад. *Шати* (від грецького — ελένδυση) — оздоба на іконах, що покриває майже все зображення, нанесене на іконну дошку, окрім декількох головних та найвиразніших елементів. Зазвичай, відкритими лишаються обличчя й руки, для них в шатах передбачені отвори. На таких шатах часто наявний візерунок. У вигляді рослинного орнаменту.

Х-591- зображений дуб Мамре.

В колекції наявні експонати, які мають на оздобі лише рослинний орнамент.

Ж-47 Ікона «Св. Гурій, Мойсей, Самсон». Ікона багата на рослиноподібний орнамент (покриття сусальним золотом). (Розмір: 17,3 х 21,7 см, матеріали: сусальне золото).

Ж-384 Літографія: ікона «Пресвятої Богородиці Казанської» в дерев'яній рамці в кивоті під склом Ікона з рослинним орнаментом на металічному фоні. (Розмір 24,5х29,5 см, матеріали: папір, скло. Дерево, метал).

Ж-292 – Ікона із зображенням святої Анни. Квітковий орнамент. (Розмір: 17,3х22,5 см, матеріали: дерево, олія)

Х-477 – Ікона «Собор святих». Іконописець невідомий. Зображує святих, які шануються в квітні. Наявний. Рослиноподібний орнамент (Розмір: 30х35 см. Олія, дерево. 18 ст.)

Х-464 — Ікона «Житіє Миколи Чудотворця». (30х35 см. Дерево, олія, метал). Рослиноподібний орнамент

Х-609 – рослиноподібний орнамент.

Х-621 – Ікона «Миколай чудотворець» 18 ст. Дерево, олія. 30х25. Рослинний орнамент на металі

Х-620 – Ікона «Богоматір» 32х17 см. Дерево, олія. Прикрашена рослиноподібним орнаментом.

Х-1351 – Ікона «Богородиця з немовлям» в окладі з жовтого металу. ХХХ ст. Розміри 138,8х18 см. Дерево, олія. Зображений рослинний орнамент на металі.

Х-1295 – Ікона «Образ неопалимої Купини Пресвятої Богородиці» 44,2х36 см. Левкос, дерево, олія. Зображені небозвід, зірки, хмари (рослинний орнамент)

Інколи рослинний орнамент зображується на тлі ікони.

Ж-210 – Ікона «Преподобний Феодосій». Рослинний орнамент на позолоченому металічному тлі ікони. (Розмір: 9,5х12х5, матеріал: дерево, олія, метал).

Х-593 Ікона «Чотири Богоматері» (ХІХ ст., 31х35 см) Зображені зелені рослини і рослинний орнаментом.

6. Зображення тварин

Ж-171 Ікона із зображенням чотирьох святих: св.Івана Предтечі, св. Миколая Чудотворця, преп. Сергія, пр. Александра Невського. На іконі зображені такі елементи живої природи: хмари і голуб. (Розміри: 30х36,5 см, матеріали: метал, дерево, олія).

Кінь і віслик

Ж-219. Ікона із зображенням святих: Миколая Чудотворця, Сергія Радонежського, Великомученика Микити і Архангела Михаїла. (Розміри: 30х35,5 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-272 – «Різдво Христове». З елементів природи зображена Різдвяна зірка, коні, на яких приїхали три царі, печера. (Розміри: 14,6х18,4 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-354 Ікона «Святий Архангел Михаїл-Громовержець». Зображений св. Архангел Михаїл верхи на крилатому коні. Кінь ступає по землі, то там то

тут вкритій рослинами і переступає через провалля, яке символізує пекло. (Розміри 2105x26,5 см, матеріали: дерево, олія)

Віслюк зображується також на деяких іконах, які у відділі фондів ЗОКМ знаходяться в групі «Художня»: Х-627-Ікона «Вхід Ісуса в Єрусалим»;

На деяких іконах є зображення і живої і неживої природи (рослин та тварин): Х-627 — Ікона «В'їзд Господа Нашого Ісуса Христа в Єрусалим» ХХ ст. (Матеріали: дерево, олія, розміри: 20x17 ст.) Елементи природи: тварина (віслюк), пальмові гілки, небо і хмаринки.

7. Природний пейзаж і пейзаж поєднаний з будівлею християнського храму.

Ж-365 – Ікона святого Сергія Радонежского чудотворця. На передньому плані зображений святий, який проводить обряд кадіння. На задньому плані – храмова будівля, навколо неї жива природа – трави, кущі, дерева. (Розміри: 11,2x8,3 см, матеріали: папір, дерево, фарби)

Ж-95 Зображена постать святого Василія, єпископа Рязанського. На задньому фоні храм і природне навколишнього середовища: річка (озеро), синє небо з розтягнутими білими хмарами і світло, яке освітлює обличчя святого. Це скоріше образ, аніж ікона, бо елементи природи живописні. (Розміри: 9x11 см, матеріали: дерево, олія, метал)

Ж-137 Мініатюрна ікона із зображенням св. Серафима. (Розміри: 55x62 мм, матеріали: метал, олія). Є зображення природного пейзажу.

Х-597 - Ікона "Всескорбная Богоматерь". ХІХ ст. (Розміри: 24x30 см, матеріали: дерево, олія). Ікона з елементами живопису природи.

8. На деяких з ікон, на яких крім основи – зображення святого/святої по периферії або інакшим чином зображене іконографічно основні події їх життя. На таких іконах часто зображене різноманіття живого і неживого світу.

Ж-221 Чотирисюжетна ікона із зображенням Св. Миколая, Св. Богородиці з Ісусом Христом та св. Георгія. З елементів природи зображені кінь і гори. (Розміри 31x34 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-82 – Ікона св. Миколая Чудотворця з 12 сюжетними зображеннями по периферії. (Розміри: 26,5x30,5 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-79 Життя і страждання мучениці Катерини. (Розміри 26x32,5 см, матеріали: дерево, олія)

В центрі зображена св. Катерина, а на задньому плані події з її життя. Елементи природи: пагорби покриті зеленню і окремі рослини.

Ж-139 Ікона «Св. Великомученик Георгій (Юрій) Переможець». Зображення природи: земля вкрита рослинністю, хмари, кінь, на якому сидить св. Юрій. Зображення природи досить живописні. (Розміри: 30,2x35 см).

Ж-147 Ікона «Образ життя св. Миколи Чудотворця». Ікона свят. Море, гори, хмари. (Розміри: 30x33,5 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-166 Ікона із зображенням Пресвятої Богородиці та сцен із життя святих. Дерева, гори, небозвід з зорями, гори і символічні тварини. Розміри: 37x29 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-217 Ікона Богородичних свят. Різдво Пречистої Богородиці, Введення Богородиці в Храм, Благовіщення, Різдво Ісуса Христа та ін. Елементи природи зображені на тих іконах свят, де події відбуваються в природному навколишньому середовищі. Наприклад на іконі Богоявлення Господнього зображена річка з двома берегами. На іконі свята Преображення Господнього зображена гора Фавор (за іншими даними то була інша гора – Хемрон (Святе Письмо, 2005). На іконах свят Різдва Христового та Воскресіння Христового зображені печери: в одній він народився, а в іншій був похований і воскрес. На іконі «Вхід Господа нашого Ісуса Христа в Єрусалим» зображений віслюк, на якому Ісус в'їжджає в святе місто. (Розміри: 38x44 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-218 Ікона з 4 частин – зображення свят-подій з життя Ісуса Христа. Зображено багато елементів природи. (Розміри: 70x57,5 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-230 – Багатосюжетна ікона із зображенням святих Ірини, Параскевії і Архангела та різних сцен-символів християнських свят. Зображені хмари. Небо, горби і гори, море, вогонь. (Розміри: 30x36 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-248 Ікона «Життя пророка Іллі». Печера, деревна і кушова рослинність. На менших зображеннях по периферії – вогняна колісниця з конями, ворон. Який приносив їжу пророку в пустелі, перехід через річку Йордан з пророком Єлисеєм. Розміри: 35,5x31 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-257 – Ікона святого Миколая. В центрі зображений св. Миколай, а по периферії – міні зображення з подій його життя. Деякі з них відбуваються в природному навколишньому середовищі. Зображені гори, печери, річка. По периферії ікони – рослинний орнамент. (Розміри: 49x40,5 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-254 Ікона із сюжетами на тему «Дванадесятих свят». Зображені елементи природи: голуб – символ Святого Духа, дуб Мамре, ріка Йордан, печера, гори. (розміри: 36x31 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-262 – Багатосюжетна ікона з центральним зображенням «Богоявлення Господа нашого Ісуса Христа». Зображено багато природних елементів: дерево, печера, гори, тварина (віслюк). (Розміри: 45x54 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-374 Ікона – дерев'яний складень трьохстулковий. Ікона святих царя Константина, невідомої мучениці, св. Іоанна і цариці Єлени. З елементів природи зображені голуб, небо. (Розміри: 43x30x7 см, матеріали: дерево, олія)

Ж-228 – Багатосюжетна ікона «Воскресіння Христове». Ікона багата на різноманітні зображення природи. (Розмір: 31,5x36,5 см, матеріали: дерево, олія).

X-560 Ікона «Святий Тихон Калужский» XIX ст. (Розміри: 22x17 см, матеріали: метал, фарби). Написана на металі. Зображений святий, який молиться у дуплі великого дерева. На задньому плані зображено місто з лівого боку і ліс — з правого боку.

X-561 – Ікона «Расп'ятие с предстоящими» 40x40 см XVII ст. Гора Голгофа, печера, небо, хмаринки.

Ж-240. Ікона «Воскресіння Ісуса Христа». По краях 12 клейм із зображенням сцен основних християнських свят. Розміри: 30x33,5 см.

Ж-258. Ікона «Образ воскресіння і вознесіння Господа нашого Ісуса Христа». (Розмір: 44,8 x 54 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-259. Ікона «Розп'яття Господа нашого Ісуса Христа». (Розмір: 44x54 см, матеріали: дерево, олія)

Ж-264 Двосюжетна ікона Ісуса Христа зі святими і з апостолами. (Розміри: 44x38 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-265. Ікона невідомого Святого. (Розміри 72x158 см, матеріали: дерево, олія).

Ж-291 Ікона «Воскресіння Ісуса Христа». Складається з 12-ти біблійних сюжетів. (Розміри: 45,3x36,6 см, матеріали: дерево, олія)

X-476 — Ікона свят. Різні елементи природи. Розміри:

X-590 Ікона «Свята». XIX ст. Зображені євангельські події з життя Ісуса Христа. Елементи природи: гори, вода, вогонь, тварина (осел). (Розміри: 35x50 см. Метал, дерево, олія)

X- 594 Ікона «Хрещення Ісуса Христа (Богоявлення)» XIX ст. 32x27 см

Живописні зображення природи: неба і хмаринок, річки Йордан, променів світла.

X-1294. Ікона свят. Гори, дерева, небо. Вифлеємська зірка, печера (вертеп), тварина (осел)

* В фондovій колекції музею також є ікони із зображенням святих, яких в тій чи іншій мірі можемо назвати «екологічними святими». Наприклад ікони Серафима Саровського під в художній групі під номерами X-503 та

X-554. Ікона «Преподобний Серафим Чудотворець» Серафима Саровського в Православній церкві вважають покровителем тварин, оскільки за життя він жив на «лоні природи», молився біля старого дерева, писав крім духовних творів також цитати народної мудрості про зв'язок людини і живої природи.

10. Зображення живої і неживої природи на інших витворах образотворчого мистецтва, наявних у фондах музею

Ж-425 Ескіз настінної розписі алтарної частини храму, написаний І.І. Бокшаєм в 1920 році: хмари, небо, птах. (Розміри: 32x46,7 см, матеріали: картон, темпера).

Ж-119 Ікона «Образ пресвятої марії Богородиці: Богоматір всіх скорблящих». небо, світло, хмари. (Розміри: 31x35,5 см, дерево, тканина, фарби).

Крім ікон у Богослужіннях та задля прикраси церковних храмів використовуються так звані хоругви або авізи. Елементи природи зображені на церковних хоругвах (павізах). З 16 церковних хоругв (павіз) на 14 є зображені елементи природи.

Дуже багато ікон та зображень потрапили в колекцію музею з колишнього Ужгородського музею атеїзму і релігії і описані в інвентарних книгах групи «Живопис» №1, №2 (Ж1-410). Ікони з власної колекції ЗОКМ описані в інвентарних книгах групи «Художня».

Для більшості ікон з музейної колекції характерним є символічне зображення елементів природи (наприклад специфічно зображуються гори, печери, дерева), а буває живописне зображення (в залежності від стилю і епохи, коли була написана ікона).

Vitaliy Kozinchuk, Mykhailo Bilanych

**RESEARCH OF NATURE IMAGE ON ICONS AND RELIGIOUS IMAGES FROM THE
COLLECTION OF TRANSCARPATHIAN REGIONAL MUSEUM NAMED AFTER
TYVODAR LEGOTSKYI AND PRECARPATHIAN ART MUSEUM**

The image of objects of living and inanimate nature on icons, artistic works of sacral art and banners from the collection of the Transcarpathian Local History Museum is considered. The role of symbolic images of nature in icon painting is determined. Possibilities of formation of ecological consciousness, using works of Christian fine art and iconography with images of natural elements are specified.

Key words: *icons, images, nature, Christian art, ecological education, ecological consciousness.*